

Ліна Вознюк

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА

У статті розкрито педагогічні умови використання дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики, які обумовлюють високий рівень готовності фахівця до реалізації виховного потенціалу дзвонарського мистецтва. Розглянуто критерії і показники, які дають можливість визначити рівень компетентності майбутніх учителів музики в галузі дзвонарства. Представлено результати констатувального експерименту.

Ключові слова: педагогічні умови, майбутній учитель музики, дзвонарське мистецтво, професійна підготовка.

На нинішньому етапі розвитку суспільства, у час соціально-економічних та політичних змін, мистецька освіта знаходиться у фокусі уваги дослідників. Особливого значення набуває професійна підготовка майбутнього вчителя музики до виховання підлітків, зокрема, засобами дзвонарського мистецтва. Це в умовах гуманізації та скерованості освіти на формування духовних цінностей відіграє неабияку роль. Однак, значна частина студентів ігнорує педагогічні можливості дзвонарства, не вміє застосовувати його потенціал у вихованні підлітків, слабо орієнтується в етнопедагогічних надбаннях нашого народу стосовно шанобливого ставлення до дзвонів, дзвонинь і дзвіниць, мистецтва дзвонарів тощо.

Вивчення фахової літератури показало, що підготовка майбутніх учителів музики віддавна є актуальною проблемою наукових розвідок дослідників (О. Апраксіна, Л. Арчажнікова, М. Андрієвська, Т. Бодрова, О. Бузова, І. Варнавська, С. Грозан, І. Грінчук, Л. Кожевникова, Л. Лабінцева, В. Лісовий, В. Луценко, Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Москальова, Г. Падалка, О. Полатайко, Л. Побережна, О. Ростовський, О. Соколова, Н. Сегеда, Л. Тоцька, М. Ткач, О. Теплова, Л. Філоненко, В. Фрицюк, О. Щолокова та ін.). Педагогічні умови, що торкаються різних аспектів підготовки майбутніх учителів музики розкрито в працях В. Андрющенка, І. Боднарук, Л. Беземчук, О. Горожанкіної, Ю. Дворник, А. Зайцевої, Л. Костенко, Н. Карпенко, В. Лабунець, Л. Москальової, С. Федоріщевої, Н. Цюлюпи, Н. Швець та ін.

Останнім часом з'явилася низка публікації, присвячених проблемі значення дзвонарського мистецтва у фаховій підготовці майбутніх учителів музики та його виховній ролі у розвитку школярів. Розв'язання

деяких аспектів цього питання започатковано у дослідженнях О. Бузової, Л. Вознюк, Б. Кіндратюка, С. Литвин-Кіндратюк, Л. Московчук, С. Семко. У руслі нашого дослідження заслуговує на увагу праця Б. Кіндратюка, де вперше в українській педагогіці розглядається проблема зміцнення духовного здоров'я школярів засобами музики церковних дзвонів, показано шляхи залучення нинішніх дітей і підлітків до сприймання дзвонів музики на уроках валеології, літератури, музики та інших заняттях, зокрема у позакласній та позашкільній роботі [1].

Нині процес підготовки учителів музики гальмується низьким рівнем їхньої компетентності в багатьох галузях знань, зокрема у сфері дійового використання виховних аспектів дзвонарства, що обумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Передусім *проблема* бачиться у відсутності розроблених педагогічних засад підготовки майбутніх учителів музики до використання виховного потенціалу дзвонарського мистецтва в роботі з учнями основної школи. Тому, *метою* даної статті є визначення педагогічних умов використання засобів дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики. Мета дослідження зумовила постановку та вирішення таких *завдань*:

1) вивчити рівень обізнаності майбутніх учителів музики в галузі дзвонарського мистецтва;

2) експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя музики до виховання підлітків засобами дзвонарського мистецтва.

Фахова підготовка майбутнього вчителя музики – процес довготривалий і багатовекторний. Він повинен охоплювати викладання музичних предметів в поєднанні з різносторонньою мистецькою підготовкою і бути скерований на її удосконалення згідно вимог нинішнього суспільства. Створення тих чи інших педагогічних умов, упровадження їх у практику організації навчально-виховного процесу значною мірою підвищує його продуктивність і уможливорює розкриття різнобічного потенціалу майбутніх педагогів-музикантів.

Вагомою складовою в системі професійної підготовки майбутнього вчителя музики є використання педагогічних можливостей дзвонарства, його засобів. Серед таких засобів наведемо: виховний потенціал різних канонічних дзвонарських композицій, їхня художньо-естетична цінність; функції світських (биття на сполох, повідомлення про віче чи смерть християнина, відзначення плинності часу годинниковими дзвонами) і церковних дзвонів (благівіст, дводзвін, тридзвін, передзвін та ін.); привабливість дзвона як музичного інструмента з групи ідіофонів; мистецтво творення дзвонарем різних музичних композицій; краса і довершеність архітектури унікальних музичних споруд із різних регіонів України, народні традиції плекання шанобливого ставлення підростаючих поколінь до різних складових дзвонарства.

Вважаємо, що ефективність використання засобів дзвонарського мистецтва у системі підготовки майбутнього вчителя музики значною мірою залежить від спеціально створених педагогічних умов.

У філософському виданні поняття «умова» визначається як категорія, в якій відображається відношення предмета до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує. Особливістю умови є те, що вона сама собою, без діяльності не може перетворитися на нову дійсність, продукувати її, вона лише створює можливість нової речі як зумовленої [2, с. 531].

Як вважає В. Лісовий, педагогічні умови – це «певні принципи та ідеї, на яких повинна базуватися взаємодія учасників педагогічного процесу (студентів і викладачів), і за якими студент повинен знайти своє місце у цьому процесі та визначати до нього емоційне і ціннісне ставлення» [3, с. 60–61]. З. Курлянд розуміє психолого-педагогічні умови як зовнішні і внутрішні обставини, які впливають на методи і форми організації навчально-виховного процесу у ВНЗ [4, с. 171].

На нашу думку, педагогічні умови – це найбільш сприятливі та оптимальні чинники, за допомогою яких досягається і реалізується поставлена мета при взаємодії певних принципів та засобів. Таким чином, ми виокремили наступні три групи педагогічних умов ефективного використання засобів дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики:

1) Організація навчально-виховного процесу на музично-педагогічних факультетах ВНЗ спрямованого на формування у студентів дзвонарських компетенцій. Сюди включаємо наступне:

- внесення інноваційних змін у навчальні плани та робочі програми;
- виконання дидактичних завдань з набуття дзвонарських компетенцій на заняттях методико-практичного циклу (відшукування приказок, прислів'їв на дзвонарську тематику; придумування розспівок з імітацією звучання дзвонів, дидактичних ігор, конкурсів).

2) Організація системи виховної позааудиторної діяльності студентів:

- залучення особистості майбутнього вчителя музики до пізнавально-пошукової діяльності;
- стимулювання інтересу до дзвонарського мистецтва за допомогою екскурсійної роботи, включення до збирання експедиційно-польових матеріалів про дзвонарство свого регіону; виготовлення фотомонтажів, слайдокомпозицій, відеоматеріалів про побачене й почуте;
- наповнення етнокультурним змістом (дзвонарська тематика) різноманітних масових, групових та індивідуальних форм позааудиторної роботи.

3) Науково-методичне забезпечення організації навчально-виховного

процесу на музичних спеціальностях:

- розробка методичних рекомендацій;
- включення інструктивно-методичних матеріалів до семінарських і практичних занять, організації самостійної роботи студентів;
- виконання студентами індивідуальних семестрових завдань з різних навчальних дисциплін.

Для визначення рівня компетентності майбутніх учителів музики в галузі дзвонарства нами була розроблена система критеріїв і показників, які дають можливість враховувати специфіку дзвонарського мистецтва, зміст і характер даної підготовки. Критеріями готовності вчителів до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва виступають:

Когнітивний критерій готовності майбутніх учителів музики забезпечується їхнім розумінням художньо-естетичної сутності дзвонарського мистецтва та усвідомленням його виховного потенціалу у вихованні підлітків.

Показником *методичного критерію* готовності майбутніх учителів музики є наявність в них теоретико-методичних знань у сфері застосування педагогічного потенціалу дзвонарства, вміння конструювати й моделювати реалізацію майбутніх виховних технологій із уживанням потрібної інформації з дзвонарської культури.

Операційно-діяльнісний критерій забезпечує практичне вирішення завдань професійної діяльності учителя музики стосовно організації на уроках і в позакласній роботі спільної навчальної діяльності учнів. Показником такого критерію є інтелектуальні вміння, вміння пов'язувати образний світ дзвонарських композицій зі своїм емоційним та життєвим досвідом; вміння використовувати відомості про дзвонарство для створення нових, оригінальних уроків музики, творчих завдань для дітей, вміння доречно вставити потрібні відомості з дзвонарської культури у процесі взаємодії з підлітками, скористатися надбанням кампанологів для формування ціннісних орієнтацій школярів.

Мотиваційний критерій передбачає прагнення майбутніх учителів музики до професійного самовдосконалення в музично-виховній діяльності, розвиток особистісних рис вчителя. Показниками даного критерію є визнання виховного потенціалу музики дзвонів та спрямованість на застосування дзвонарського мистецтва у вихованні підлітків.

Аксіологічний критерій включає оцінне ставлення вчителя музики до дзвонарства, самооцінка власної конкурентоспроможності і є показником сформованої системи цінностей особистості, моральності, духовності, здатність особистості до переживання краси навколишньої дійсності й, зокрема, дзвонарського мистецтва, прекрасного в самій людині.

На основі виділених критеріїв та показників підготовки майбутніх

учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва нами визначено три рівні сформованості готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності: низький, середній та високий.

Високий рівень готовності характеризується цілісністю особистісно-професійної компетентності майбутнього вчителя, високим ступенем розуміння виховних можливостей дзвонарського мистецтва, наявністю знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення музично-естетичного виховання засобами дзвонарства, творчим підходом до теоретичної і практичної діяльності.

Середній рівень готовності кваліфікується неповною сформованістю цілісної структури музично-педагогічної діяльності вчителя до виховання учнів засобами дзвонарського мистецтва, посередніми знаннями, уміннями й навичками виховання підлітків засобами дзвонарського мистецтва, достатньою увагою до виховних можливостей дзвонарської музики.

Низький рівень готовності визначається частковою сформованістю окремих компонентів підготовки майбутнього вчителя, недостатніми знаннями, уміннями й навичками виховання підлітків засобами дзвонарського мистецтва, нерозумінням виховних можливостей дзвонарства.

Дослідно-експериментальна робота з виявлення стану готовності майбутніх учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва полягала у проведенні констатувального та формульовального етапів педагогічного експерименту. Базою для проведення дослідження були визначені педагогічний факультет Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, мистецький факультет Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка та педагогічних факультетів Рівненського державного гуманітарного університету і Волинського національного університету ім. Лесі Українки.

На етапі констатувального експерименту дослідно-експериментальною роботою було охоплено 480 студентів музично-педагогічних факультетів названих вище навчальних закладів. У процесі роботи використано такі методи досліджень: педагогічне спостереження, бесіди та інтерв'ювання, анкетування, тестування, усне опитування, аналіз творчих робіт майбутніх учителів музики у галузі дзвонарського мистецтва. У вивченні рівня обізнаності студентів музичних спеціальностей ми виходили з того, що виховний вплив дзвонарського мистецтва на особистість значною мірою залежить від її бажання до активної взаємодії з цим видом мистецтва.

Констатувальний експеримент виявив домінування низького та середнього (94,5 %) рівнів готовності майбутніх учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства і тільки 5,5 %

студентів показали високий рівень.

Результати констатувального експерименту дозволили дійти висновку, що існуючий стан підготовки майбутніх учителів музики до виховання учнів засобами дзвонарства не відповідає сучасним вимогам і потребам мистецької освіти. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність побудови формувального етапу експерименту, метою якого є виявлення динаміки розвитку готовності майбутніх учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва.

Результати нашого наукового пошуку показали, що рівень компетентності майбутніх учителів музики в сфері застосування засобів дзвонарського мистецтва у вихованні учнів основної школи значно підвищується завдяки розробленим відповідним педагогічним умовам. Серед них важливими бачаться такі: 1) внесення змін до компонентів навчально-виховного процесу на музично-педагогічних факультетах в аспекті формування в студентів дзвонарських компетенцій; 2) відповідні доповнення до системи виховної позааудиторної діяльності студентів; 3) науково-методичне забезпечення організації навчально-виховного процесу, який, передусім, спрямований на підвищення рівня готовності майбутніх педагогів-музикантів до застосування виховного потенціалу дзвонарського мистецтва в роботі з підлітками; 4) розробка критеріїв визначення рівня компетентності майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Перспективою подальшого наукового пошуку вбачаємо розробку та впровадження власної організаційно-методичної системи підготовки майбутнього вчителя музики зорієнтованої на виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіндратюк Б. Д. Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: Етнопедагогічний аспект : [наук.-метод. посіб.] / Богдан Дмитрович Кіндратюк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – 270 с.
2. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. укр. рад. енциклопедії, 1973. – 599 с.
3. Лісовий В. А. Формування у майбутніх учителів музики дослідницької позиції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лісовий Вадим Анатолійович. – Одеса, 2003. – 221 с.
4. Психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів [Електронний ресурс] / З. Н. Курлянд // Наука і освіта. – 2008. – № 8, 9. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2008_8-9/pedagogika/kurl.htm.